

**Rovás – magyar nyelvtörténet –
művelődéstörténet**

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 7.

Rovás – magyar nyelvtörténet – művelődéstörténet

**SZERKESZTETTE:
ZELLIGER ERZSÉBET**

Magyarságkutató Intézet
Budapest, 2019

A kötet megjelenését az EMMI támogatta.

Lektorálta: Juhász Dezső, Korompay Klára, Kovács Ferenc, Terbe Erika,
Tóth Endre, Zoltán András

Nyelvi lektor: Maleczki József

A tördeléshez használt egyedi betűkészleteket Hosszú Gábor készítette.

Az MKI szerkesztőbizottsága: Vizi László Tamás (elnök), Katona József
Álmos, Pomozi Péter, Szovák Kornél, Virág István

© Szerzők, 2019

Szerkesztés © Zelliger Erzsébet, 2019

ISBN 978-615-6117-04-5

ISSN 2677-0261

Tartalom

Lectori salutem!	7
<i>(Szerkesztői előszó)</i>	7
Módszertani kérdések a nagyszentmiklósi kincs rovásfeliratai kapcsán	10
<i>ZELLIGER ERZSÉBET</i>	10
<i>Methodologische Fragen Anhand der Rowaschinschriften (Kerbinschriften) des Schatzes von Nagyszentmiklós</i>	24
A Kiskundorozsmai íjmarkolatlemez feliratának elemzése	26
<i>HOSSZÚ GÁBOR, ZELLIGER ERZSÉBET</i>	26
<i>Analysis of the Inscriptions of the Bone Plates for the Grip of a Bow of Kiskundorozsma</i>	36
Rovás emlékeink nyelvtörténeti és művelődéstörténeti szerepe	37
<i>SZENTGYÖRGYI RUDOLF</i>	37
<i>Rowaschinschriften (Kerbinschriften) als Sprachgeschichtliche und Kulturgeschichtliche Denkmäler</i>	49
Hogyan terjedt a székely írás az újkorban?	50
<i>ZSUPOS ZOLTÁN</i>	50
<i>Wie hat sich die Sekler Schrift in dem Neuzeitalter verbreitet?</i>	70
Korai írás emlékek és régészeti–történeti hátterük a Kárpát- medencében	72
<i>SZABÓ GÉZA</i>	72
<i>Early Written Artefacts and their Archaeological-Historical Background in the Carpathian Basin</i>	117

Írásemlékek grafémaalakjainak térstatisztikai és fenetikai elemzése	120
<i>HOSSZÚ GÁBOR</i>	<i>120</i>
1. <i>Bevezetés</i>	<i>120</i>
2. <i>Filogenetikai fogalmak és írásinformatikai alkalmazásuk</i>	<i>122</i>
3. <i>Elnevezési és jelölési kérdések</i>	<i>136</i>
4. <i>Az írások taxonómiája</i>	<i>142</i>
5. <i>A vizsgált írások fenetikai modellezésének sajátosságai</i>	<i>175</i>
6. <i>A kiterjesztett fenetikai modellezés</i>	<i>185</i>
7. <i>Evolúciós modellek spektrumelemzése</i>	<i>370</i>
8. <i>Hibridizáció</i>	<i>392</i>
9. <i>A vizsgált eredményírások evolúciójának sajátosságai</i>	<i>394</i>
10. <i>Felhasznált nyelvészeti és paleográfiai adatok</i>	<i>400</i>
11. <i>Bizonytalanságok, módszertani korlátok</i>	<i>405</i>
12. <i>Összefoglalás</i>	<i>407</i>
13. <i>Hivatkozott irodalom</i>	<i>408</i>
<i>The Spatial Statistical and Phenetic Analysis of the Glyphs of Script Relics</i>	<i>450</i>

Lectori salutem!

(Szerkesztői előszó)

Az olvasó a 2018. január 25-én megrendezett, a rovásírásról szóló kerekasztal-konferencia anyagát tartja a kezében. Az esemény nem előzmény nélkül való: az utóbbi évtizedben mintha megerősödött volna az igény a rovásírás tudományos kutatási eredményeinek a szakmai közvélemény elé tárására. A folyamatot mutatja, hogy az OSZK „Látjátok feleim...” című 2009–2010-ben megrendezett nagysikerű kiállításán még az említés szintjén sem esett szó rovásírásos emlékeinkről. Az MTA őstörténeti konferenciáján 2013-ban már a Tudománytörténeti szekcióban kaptak szót a rovásírás kérdései. Ezt követően került sor a 2013–2014-es tanév tavaszi félévében az ELTE Benkő Loránd Nyelvtörténeti Műhelyének szervezésében a Rovásírásos emlékeink mint nyelvemlékek című előadássorozatra. Ezt követte a MANYSI felkérése olyan konferencia szervezésére, ami a rovásírás-emlékeket mint nyelvemlékeket tárgyalja, és rajtuk keresztül lehetőség szerint a magyar nyelv nyelvemlékes korát az eddigi, XI. századi kezdeteknél korábbra tolja ki.

Felmerülhet a kérdés: mi az oka annak, hogy hangsúlyos szerepet kap a rovásírásos emlékek nyelvemlékként való kezelése. A választ a tudománytörténet egynémely napjainkig jelentkező vonulata adja. Legkorábbi székely-magyar rovásírás-emlékeink jelentős része az utóbbi 40–50 évben került elő, vált ismertté. Ez magyarázhatja, hogy még ma is előfordul, sőt egyetemi katedráról is elhangzik olyan vélemény, hogy a rovásírás humanista kitaláció. Az efféle nézet figyelmen kívül hagyja nemcsak a IX–X. századi alsóbüi fúvóka, hanem a XII–XIII. századi vargyasi és homoródkarácsonyfalvi feliratok pusztá létét is. Nem kevésbé jelent gondot, hogy a székely-magyar rovásfeliratokkal magyar nyelvész Pais Dezső professzornak a XX. század 30-as évekbeli munkásságát leszámítva a legutóbbi időig nem foglalkozott. Az emlékek magyar nyelvészeti szempontú vizsgálata ezért mindezidőig általában hiányzik, ami nem következmények nélküli a napjainkban is közkezen forgó olvasatokat illetően.

Történettudományi háttere van, és egészen a XIX. század közepéig nyúlik vissza az a nézet, hogy a honfoglaló magyarok a IX. század végén érkeztek a Kárpát-medencébe, ennél korábbi (újabban megengedően a IX. század közepénél korábbi) magyar léttel nem foglalkoznak. Ebből következik, hogy olyan jelentős leletegyüttesen, mint a Nagyszentmiklósi kincsen található rovásfeliratokat sem kapcsolják a magyar nyelvhez. Vékony Gábor munkássága tükröz szemléletváltást a korábbiakhoz képest.

A rovásírásról szóló kerekasztal-konferencia megszervezésekor az előadók felkérése annak a gondolatnak a jegyében történt, hogy előadásaik alapján jogosan lehessen arról beszélni, hogy a rovásírás- emlékeket nyelvm emlékeknek tekinthetjük, tanulságaikat be lehet építeni a magyar nyelv- és a magyar művelődéstörténet vizsgálatába. Zelliger Erzsébet és a Hosszú Gábor – Zelliger Erzsébet szerzőpáros tanulmányai a korai, Kárpát-medencei rovással létrejött emlékek egy részének magyar olvasatát a magyar nyelvtörténet folyamatába illeszti, és megállapításuk szerint több ponton igazolható általuk az eddig csak kikövetkeztetett ősmagyar nyelv-állapot. Az olvasatok ezen túlmenően a történettudomány számára is fontos közlendőket rejtenek a magyarságnak a Kárpát-medencében történt korai megjelenéséről. Tájékoztatnak emellett arról is, hogy az avar birodalom többnyelvű, de egységes kultúrájú társadalom lehetett, amelyben vélhetően az egyes nyelveket beszélő közösségek szerepe az idők folyamán változhatott. Mindkét tanulmány a leletek régészeti háttérére is támaszkodik.

Szentgyörgyi Rudolf tanulmánya azt példázza, hogy a székely-magyar rovás emlékeiből hangtörténeti, hangjelölés-történeti ismeretek olvashatók ki. Művelődéstörténeti szempontból az az érdekességük, hogy latin betűs nyelvm emlékeinkkel együtt egyes fordulataik a magyar kereszténység történetének korai, bizánci térítési korszakára nyúlnak vissza, és a szájhagyomány szerepére utalnak.

Levéltári kutatások alapján Zsupos Zoltán azt példázza, hogy a székely írás / székely-magyar rovás használata Erdélyben lényegesen szélesebb körben terjedhetett el, mint azt a szakirodalom egy része korábban gondolta, humanista eredete pedig egyértelműen kizárható.

Szabó Géza régészeti leletekkel bizonyítja, hogy a Kárpát-medencében korai és távoli kultúrák írásosnak is tekinthető emlékei is előkerültek. Megjelenésük régi idők embereinek az akkori Európát behálózó kereskedelmi kapcsolataira utalnak. A tanulmány kellő szakmai háttérrel ad ahhoz, hogy egyértelmű legyen a műkedvelő rovásmegfejtők romantikus elképzeléseinek tarthatatlansága.

A kötet legterjedelmesebb tanulmánya Hosszú Gábornak a kongresszusi előadásával azonos címet viseli. A számítógépes paleográfián és természettudományos módszereken alapuló széleskörű írástörténeti kutatásaival a székely-magyar rovásírást egyéb földközi-tengeri és eurázsiai írások fejlődésének összefüggéseibe helyezi. Ezzel alátámasztja a korai rovásírás- emlékek olvasatainak írástörténeti háttérét és bőséges anyagot szolgáltat további írástörténeti, hangjelölés-történeti vizsgálatokhoz.

Budapest, 2018. november 27.

Zelliger Erzsébet